
BÖLÜM 2

PARTİ KİMLİĞİ ALGISI

Ardahan İli Örneğinde Lisansüstü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

— Dr. Öğr. Üyesi Onur Akçakaya - Öğr. Gör. Canan Tun İnan —

Abraham Lincoln, 1863'te Gettysburg söylevinin sonlarına doğru demokrasiyi "halkın halk tarafından, halk için yönetimi" olarak tanımlamıştır. Lincoln'ün tanımı her ne kadar tek başına yeterli bir tanım olarak değerlendirilmese de demokrasinin en klasik tanımlarından biri olarak kabul edilmektedir (Heywood, 2014, s. 57). Demokrasi, halk iradesinin yönetime yansımaya imkân tanınması bakımından günümüzün en yaygın yönetim biçimidir. Çağdaş demokrasilerde halk iradesinin açıklanması rekabete dayalı, serbest ve demokratik seçimler aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Demokratik yönetimin en önemli bileşenlerinden biri olan seçimler, en basit anlamıyla belli aralıklarla belli kurallar çerçevesinde bir veya birkaç aday arasından birini seçme etkinliğidir. Zira seçmenler belirli dönemlerde ulusal, bölgesel ya da yerel düzeyde gerçekleştirilen seçimlerde kullandıkları oylar vasıtasıyla birçok iç ve dış dinamiğin etkisinde ortaya çıkan mevcut politik duruma yönelik tutum ve eğilimlerini ve bunlara göre şekillenen siyasal tercihlerini açıklamaktadırlar.

Seçimlerin en önemli etkinliği ise oy verme davranışdır. Oy verme davranışı birey, toplum ve politikacılar arasındaki ilişkiler zemininde tezahür eden, politik sistemin doğası ve sosyopolitik değişim süreçleri hakkında önemli bilgiler barındıran bir araç olma özelliğindedir. Buna ilaveten dinamik bir özellik taşımakta; siyaset, ekonomi ve medya alanlarındaki olumlu ve olumsuz ko-

şullar ile kısa ve uzun vadeli etkenler çerçevesinde şekillenmektedir. Örneğin herhangi bir parti liderlerinin kişisel özellikleri, halk nazarındaki konumu, hükûmet üyelerinin tutum ve davranışları, işsizlik ve enflasyon kısa vadeli etkiler yaratırken medyanın partizanca tutumları uzun vadeli etkiler yaratmaktadır (Heywood, 2017, s. 272-273).

Oy verme davranışına etki eden faktörler literatürde oy verme yaklaşımları adı altında incelenmektedir. Bu kuramların en önemlileri sosyolojik, rasyonel tercih, sosyoparti kimliği (Akgün, 2007, s. 27; Harrop, M. ve Miller, 1987, s. 130; Kalender, 2005, s. 39) ve hâkim ideoloji yaklaşımlarıdır (Heywood, 2017, s. 273).

Sosyolojik yaklaşımın temelleri Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet'in ABD'deki başkanlık seçimlerine (1940) yönelik gerçekleştirdikleri kamuoyu araştırmalarına dayanmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları, kişilerin oy verme davranışlarını gruplar hâlinde sergilediğini, dolayısıyla da seçmen tercihlerinde toplumsal unsurların önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir (Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet, 1968, s. 137-142).

Sosyolojik yaklaşıma benzer bir diğer yaklaşım 'Hâkim İdeoloji Yaklaşımı'dır. Hâkim İdeoloji Yaklaşımı bireysel oy verme davranışının ideolojik güdüleme ve kontrol ile şekillendiğine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın sosyolojik yaklaşımdan ayrıldığı nokta, birey ya da grupların içinde buldukları duruma yönelik değerlendirmelerinin eğitim, devlet ve medya vasıtasıyla kendilerine empoze edilen ideolojiye bağlı olarak oluştuğu düşüncesidir (Heywood, 2017, ss. 275-276).

Diğer bir yaklaşım olan "rasyonel tercih yaklaşımı", oy vermede sosyalleşme ve grup davranışlarından çok bireysel etkenlere vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, oy verme davranışı seçmenlerin kendi çıkarlarına göre parti seçimi yaptıkları rasyonel bir eylem biçimidir (Kalender, 2005, s. 50).

Michigan Ekolünün savunduğu psikolojik tercih yaklaşımı diğer bir ifadeyle "parti kimliği yaklaşımı" ise Campbell, Converse, Miller ve Stokes (1964) tarafından yayımlanan "The Amerikan Voter" isimli araştırmaya dayanmaktadır (Burden ve Klofstad, 2005, s. 870). Bu araştırmanın sonuçları Amerikan seçimlerinde vatandaşların partizanca tutum ve eğilimlerinin onların oy verme davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Campbell ve diğerleri, 1960, s. 120-121).

Seçmen tercih ve kararlarına etki eden faktörler, ülkelerin siyasal kültürlerini anlamak açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Literatüre bakıl-

dığında parti kimliği ile ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen Türkiye’de ise bu tür araştırmalara nadiren rastlandığı görülmektedir. Bu çalışmada parti kimliği bağlamında seçmen tercih ve kararlarına etki eden faktörler, nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği kullanılarak araştırılmıştır. Böylelikle çalışmada, görüşmecilerin parti kimliği ile ilgili öznel algıları ve bu algılarının oy verme davranışları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada betimsel analize yer verilmiştir.

Çalışma dört kısımda yapılandırılmıştır. Birinci kısımda, kimlik kavramı çerçevesinde siyasi kimlik ve parti kimliği kavramları ele alınmaktadır. Bu bölümde ayrıca yazında zaman zaman birbiri yerine kullanılan siyasi kimlik ve parti kimliği kavramları birbirinden ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. İkinci kısımda, Türkiye’de seçmen davranışlarına etki eden faktörlere ilişkin daha önce yapılmış ampirik çalışmalara yer verilmektedir. Üçüncü kısımda, araştırmanın metodolojisi hakkında açıklayıcı bilgiler sunulmaktadır. Dördüncü kısımda ise araştırma bulguları sunulmakta ve bulgular etraflıca tartışılmaktadır. Çalışma genel bir değerlendirme ve sonuç bölümüyle nihayete erdirilmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, kimlik, siyasi kimlik ve parti kimliği kavramlarına yönelik bilgiler verilmektedir. Birbiri ile ilişkili kavramlar olan siyasi kimlik ve parti kimliği kavramları arasındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılmaktadır.

1.1. Kimlik Kavramı

Kimlik “insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü”dür. Kimlik sözcüğünün nesnelere yönelik anlamı ise “herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020). Ancak Erikson’un belirttiği gibi (1968, s. 16), kimliği sosyal bilimler perspektifinden kavramsallaştırmak ya da onu açık ve anlaşılır bir şekilde tanımlamak sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. Zira günümüzde kavramın kullanım alanı ve bağlamı oldukça genişlemiştir.

Bütün zorluklarına rağmen literatürde kimliğe ilişkin somutlaştırıcı tanımlar yapma girişiminde bulunan yazarlara rastlamak mümkündür. Örneğin Jenkins genel bir yaklaşımla kimliği, öznelere ya da nesnelere bilme, kavrama ve onları birbirinden ayırt etmeye yönelik beşerî bir yetenek olarak tanımlamaktadır. Bu aşamada birey aslında zihninde beliren “Ben kimim ya da başka-

ları kimlerdir?" gibi sorulara yanıt aramaktadır. Bu soruların muhatabı sadece o an bunları düşünen birey değildir. Zira bizim dışımızdakiler ya da *başkaları* olarak nitelendirdiğimiz bireyler de bu sorulara kendi perspektiflerinden yanıt aramaktadır (Jenkins, 2014, s. 6).

Kimlik kavramına ilişkin literatürdeki önemli katkılardan birini *Gençlik ve Kriz* isimli çalışması ile Erikson (1968) yapmıştır. Erikson'un bu çalışmada, kimlik kavramını tanımlamaya yönelik bir gayret içerisine girdiği görülmektedir. Bununla birlikte eserin asıl katkısı, kimliğin gelişimine ilişkin süreci açıklamasıdır. Bu süreç çocuklukta başlayan ve ergenlikte de devam eden bir süreçtir. Bu bağlamda kimliğin oluşum süreci, bir toplumsal inşa süreci olarak değerlendirilebilir.

Kimliğin bir toplumsal inşa süreci olduğu düşüncesi, sosyal inşacı yaklaşımın temel ve genel geçer varsayımdır. Bu yaklaşımı en anlaşılır hâliyle Mead'de görmek mümkündür. Mead'e göre (akt. Turner, 2006, s. 277) dinamik bir özelliğe sahip olan kimlik, özneler arasındadır ve "*ben, beni/bana ve genelleştirilmiş öteki*" arasındaki üçlü bir diyalektik etkileşimden doğan devinimsel bir üründür. Bu etkileşim süreci sonunda genelleştirilmiş ötekinin tavrını alarak oluşturulan tutumlar; benliğin oluşmasında, onun izlenmesinde ve başkalarına sunulmasında önem arz eder (Turner, 2006, s. 277).

Konuya benzer bir perspektiften yaklaşan Castells olmuştur. Castells de "*insanların anlama ve deneyimleme kaynağı*" olarak nitelendirdiği kimliğin bir inşa sürecinin sonucunda oluştuğunu belirtmektedir. Burada asıl mesele neyin, kim tarafından, neden ve nasıl inşa edildiğidir. Bu bağlamda kimliğin inşası tarih, coğrafya, biyoloji, üretken kurumlar, kolektif hafıza ve dinî inanışlar gibi birçok alandan toplanan inşa materyalleri ile gerçekleşmektedir. Bu materyaller bireyler, sosyal gruplar ve toplumlar tarafından sosyokültürel özelliklere, zaman ve mekân gerekliliklerine göre işlenmekte ve yeniden düzenlenmektedir. Bu nedenle kimliğin inşasında her zaman toplumsal güç ilişkilerinin önemli rolü bulunmaktadır (Castells, 2010, s. 7-8).

Günümüz toplumlarında kimlik olgusu farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Irksal/etnik kimlik, cinsiyete dayalı kimlik, dini kimlik, siyasi kimlik ve kültürel kimlik bu farklı tezahürlerden bazılarıdır. Hatta kimliğin siyasallaşması sonucunda ortaya çıkan bir kavram olarak *kimlik siyaseti* kavramından söz etmek de mümkündür (Heywood, 2017, s. 209-210).

Çalışmanın amacı ve kapsamı göz önünde bulundurulduğunda kimlik kavramının farklı tezahürlerinden söz etmek gerekli görülmemektedir. Ancak çalışmaya katkı sağlaması açısından birbiriyle ilişkili olduğu değerlendirilen

siyasi kimlik ve parti kimliği kavramlarını birbirinden ayırmanın faydalı olacağı düşünölmektedir.

1.2. Siyasi Kimlik ve Parti Kimliği

Siyasi kimlik kavramı, kimliğin toplumsal hayattaki tezahürlerinden biri ve sosyal yaşamın etkisinde şekillenen bireysel değeri ve düşöncelerin aktarım biçimi olmasının yanı sıra bireylerin siyasal tercihlerinin belirlenmesinde son derece önemli bir referans noktasıdır. Bu bağlamda toplumsal maddi ve manevi değeri sistemi içerisinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir (Doğan ve Batar, 2019, s. 932).

Siyasal kimlikle ilgili tanımlamalar genellikle ideolojik temelde ve muhafazakârlık, liberalizm, milliyetçilik, sosyalizm ve Marksizm gibi çağdaş siyasal akımlar çerçevesinde yapılmaktadır. Özgürlük, eşitlik, bireycilik gibi ilkeleri savunan bir seçmen kendisini liberal olarak ilan edebilmekte iken bir diğer seçmen sosyal eşitlik, sınıf mücadelesi ve ortak mülkiyet gibi ilkelere olan inancı nedeniyle siyasal kimliğini sosyalist olarak tanımlayabilmektedir. Bazı seçmenler ise geleneksel değeriğe bağlılıklarından dolayı muhafazakâr kimliklerini ön plana çıkarabilmektedir.

Siyasi kimlikler seçmenlerin siyasal tercihlerine hükmedebilme gücüne sahiptir. Siyasal tercihlerin açıklanmasında sıklıkla başvuru olan yaklaşımlardan birisi, bireylerin dâhil olduğu ekonomik sınıflara, talep ve beklentilerine göre siyasal tercih sergilediklerini iddia etmektedir. Bunun yanında siyasal tercihlerin belirlenmesinde yaş ve cinsiyet gibi demografik etkenlerin etkili olduğunu savunan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bir diğer yaklaşım olan kültürel yaklaşım ise bireylerin içerisinde doğup büyüdüğu sosyal çevrenin güdümünde siyasal tercihler sergilediğini öne sürmektedir (Yayla, 2015, s. 197-199).

Siyasal kimliklerin oluşumu bir inşa sürecinde gerçekleşmektedir. Siyasetin önemli bir rol üstlendiği bu süreçte, kimliğin işlevsel hâle gelmesi ise siyasal partiler aracılığıyla olmaktadır (Doğan ve Batar, 2019, s. 931). Bu bağlamda kuruluş amacı iktidar olmak olan siyasal partilerin en önemli fonksiyonlarından biri toplumdaki çeşitli grupların örgütlenmesine olanak tanımlarıdır. Siyasal partiler ayrıca toplumda çok sesliliğin sağlanması, yöneticilerin denetlenmesi, iktidarın gücünün sınırlandırılması ve siyasal dengenin kurulması bakımlarından da önemli fonksiyonlar üstlenmektedir (Altıntaş, 2003, s. 4).

Siyasal partilerin bir diğer fonksiyonu ise kimliğin siyasal ve toplumsal alandaki bir diğer tezahürü olan parti kimliğinin ortaya çıkmasına hizmet et-

meleridir. Özellikle demokratik sistemlerde parti kimliğinin (partizanlık), seçmen davranışlarının şekillenmesinde merkezî bir role sahip olduğu kabul edilmektedir (Plutzer ve Zipp, 1996, s. 31).

Parti kimliği denildiğinde, akla bir kimsenin bir siyasi partiye resmî olarak üye olması ya da parti süreçlerine aktif bir şekilde katılması gelmektedir. Ancak parti kimliği, bunun ötesinde genellikle psikolojik bir dinamik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle parti kimliğinin siyasal partilere resmî üyelik ya da aktif katılım olmaksızın da gerçekleşebildiğini söylemek pekâlâ mümkündür (Campbell v.d, 1960, s. 121).

Parti kimliği kavramı, siyasi kimlik kavramı ile ilişkili olmasına rağmen bağlamsal açıdan ondan ayrıldığı göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede siyasal kimlik ve parti kimliği kavramları arasındaki farklılıklar şu şekilde izah edilebilir:

İlk olarak bireylerin dünya görüşlerini algılama ve yorumlama biçimi olan siyasal kimlik kavramının parti kimliği kavramına göre daha geniş kapsamlı olduğu düşünülmektedir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse kişinin kendisini muhafazakâr olarak tanımlaması onun siyasal kimliği ile ilişkilidir. Parti kimliğinin ise aynı siyasal ideoloji içerisinde farklı biçimlerde ortaya çıkabildiği değerlendirilmektedir. Örneğin siyasal alanda milliyetçi muhafazakâr dünya görüşünü savunan birden fazla parti bulunabileceği gibi aynı ideolojiyi savunan bu iki parti için seçmenler tarafından ayrı parti kimlikleri geliştirilebilir. Bu bağlamda siyasi kimlik kavramının parti kimliği kavramını kapsadığını söyleyebiliriz.

İkinci bir ayırım aidiyet kavramı üzerinden yapılabilir. Şöyle ki siyasi kimlik kavramı, daha çok toplumsal bir gruba duyulan aidiyetle ilişkilendirilmektedir (Göksu, 2013, s. 74). Parti kimliği ya da partiyle özdeşleme (partisan self-image) ise seçmenlerin bir siyasi partiye aidiyetine odaklanmakta ve oy verme davranışını inceleyen çalışmaların büyük kısmında seçmen tercihinin önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir (Butler ve Stokes, 1974; Crewe, 1976; Goot, 1972).

Üçüncü olarak siyasi kimlik sosyal faktörlerin etkisinde ortaya çıkan ve sosyolojik yaklaşımla ilişkilendirilen bir kavramdır. Parti kimliği ise sosyal faktörleri yadsımamakla birlikte psikolojik yaklaşım içerisinde değerlendirilmektedir (Antunes, 2010, s. 146). Bu bağlamda gerek sosyolojik yaklaşım gerekse de parti kimliği yaklaşımının sosyal faktörlerin, özellikle de ailenin siyasal tercihler üzerindeki etkisini yadsımadıkları görülmektedir. Her iki yaklaşım ara-

sındaki bu benzerlik, sosyolojik yaklaşımın nerede bittiğini ya da parti kimliği yaklaşımının nerede başladığını kavrayabilmemizi zorlaştıran bir muğlaklık yaratmaktadır.

Dördüncü olarak siyasi kimlik toplum içerisindeki sınıf, cinsiyet, etnisite, inanç ve bölge temelli bölünmeler ve gerilimler neticesinde oluşan toplumsal bağların etkisinde gelişmektedir. Parti kimliği ise siyasalara ve liderlere yönelik tutumların yanı sıra bireysel ve kitlesel menfaatlerle ilgili algıların genellikle aile etkisinde ve parti temelinde geliştirilmesini ifade etmektedir (Heywood, 2017, s. 274).

Yukarıdaki değerlendirmeler kapsamında siyasi kimlik ve parti kimliği kavramlarının kapsam ve bağlam açısından birbirinden farklılaştığını söyleyebiliriz. Bu farklılaşmanın aidiyetin sosyal sınıf ve parti gibi farklı eksenlerde ortaya çıkması bakımından da sürdürüğü görülmektedir. Son olarak kavramlar arasındaki farklılıkların sosyolojik ve psikolojik bakış açıları ile belirginleştirilmeye çalışıldığını eklemek gerekir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Oy verme davranışı birçok dinamiğin etkisinde gerçekteşmektedir. Bu dinamiklerin belirlenmesi birçok siyaset ve sosyal bilimcinin ilgisini çekmiştir. şunu ifade etmek gerekir ki Türkiye’de oy verme davranışına etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik birçok ampirik çalışma yapılmakla birlikte konuyu farklı boyutlarıyla ele alan başka çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmalardan biri Aydın ve Özbek (2004, s. 144-167), Kocaeli’nin Derince ilçesinde ailenin oy verme davranışı üzerine etkilerine yönelik ampirik bir çalışmadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi veri toplama tekniği olarak ise yüz yüze anket tekniğini kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları aile fertlerinin seçmenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkilerinin cinsiyet, yaş grupları, eğitim düzeyleri, iş durumları, medeni hâl ve ebeveynlerle yaşama durumlarına göre farklılık arz ettiğini göstermiştir.

Türkiye’deki seçmenlerin oy verme davranışına söylemin etkisini belirlemeye yönelik olarak üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmalarında Uçanok, Sudagezer ve Sefercioğlu (2010, s. 145-155), Türkiye’deki 40 ayrı üniversiteden 642 kişiye yüz yüze anket uygulamışlardır. Bu çalışmanın bulgularına göre söylemlerin kitlelere ulaştırılmasında medya önemli bir fonksiyon üstlenmektedir.

Negiz ve Akyıldız (2012, s. 171-199) Uşak ili örneğinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında aday imajının belediye başkanlığı seçimlerinde seçmenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkisini ve mevcut belediye başkanının imal algısını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre adayın fiziksel, kişisel eğitim özellikleri 46-55 yaş grubundaki katılımcılar üzerinde etkilidir. 36-45 yaş grubu katılımcılar ise daha çok adayın ideoloji-parti, hem-şehircilik gibi özelliklerini ve gelecek projelerini önemsemektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusu adayın ideolojisi ve siyasi partisi gibi özelliklerin en çok düşük gelir grubundaki katılımcıları etkilediği, buna karşın geliri olmayan grubundaki katılımcıları ise en az etkilediğidir.

Bir diğer araştırmada Teyyare ve Avcı (2016, s. 51-76), Zonguldak ili örneğinde yerel seçimlerde seçmen davranışları belirlemeye yönelik olarak 860 kişi üzerinde anket tekniğini kullanarak birincil veriler toplamışlardır. Araştırma sonuçları, seçmenlerin oy verme davranışlarının genellikle rasyonel tercih kuramı kapsamında gerçekleştiğini göstermiştir. Bu bağlamda seçmenler tercihlerini yansıtırken adayların siyasi geçmişlerinden, proje ve icraatlarından etkilenmektedir. Araştırmanın önemli bulgularından bir diğeri ise sosyolojik yaklaşımla ilgili öğelerin dolayısıyla da arkadaş çevresi, çalışma grubu, aile, mahalle, medya ve STK'ların oy verme davranışı üzerinde belirgin bir etkisinin bulunmadığını göstermesidir. İdeoloji, inanç, değerler ve temsil edilen siyasal parti gibi öğelerin, dolayısıyla da psikolojik kuramın etkilerinin ise orta düzeyde gerçekleştiği görülmüştür.

Doğan ve Batar (2019, s. 931-949) çalışmalarında siyasal kimlik, hayat tarzı ve siyasal tercih olguları arasındaki ilişkileri çeşitli değişkenler kullanarak analiz etmişlerdir. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada 1531 kişiyle yüz yüze görüşülmüştür. Araştırmanın sonuçları siyasal kimlik, hayat tarzı ve siyasal tercih bağlamında katılımcıların perspektifleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Ceylan ve İspir (2020, s. 1489-1511), çalışmalarında siyasal rızanın oy verme davranışı üzerine etkisini araştırmışlardır. İlişkisel tarama yönteminin kullanıldığı çalışmada toplam 1065 katılımcıya yönelik siyasal rıza ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçları; sosyolojik, psikolojik ve ego-tropik oy verme modellerini algılama seviyesi yüksek olan katılımcıların siyasal rızaya düşük seviyede önem verdiklerini göstermiştir.

Özkılıççı ve Mamatoğlu (2020, s. 25-54) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları araştırmada siyasi parti ve cumhurbaşkanı tercihlerinin demografik değişkenler üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır.

İstanbul'da üniversite öğrenimine devam eden toplam 393 katılımcı üzerinde uygulanan anketler sonucunda elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda çeşitli demografik değişkenlerle siyasi parti ve cumhurbaşkanlığı tercihleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Örneğin katılımcıların cinsiyetleri ve politik konumları ile siyasi parti tercihleri arasında; gelir düzeyleri, politik konumları ve siyasi parti tercihleri ile cumhurbaşkanlığı tercihleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

Ünal ve Türk (2020, s. 144-168) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada siyasal pazarlama unsurlarının oy verme davranışı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma bulguları, siyasilerin kişisel ve iletişimsel özellikleri, imajları ve siyasi partilerin kurumsal iletişim faaliyetleri gibi siyasal pazarlama unsurlarının öğrencilerin oy verme davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Literatür incelemesinden de anlaşılacağı üzere Türkiye'deki seçmenlerin oy verme davranışlarına etki eden unsurların belirlenmesine yönelik olarak birçok ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda özetle demografik değişkenler, siyasal rıza, hayat tarzı, sosyoekonomik etkenler, aile, söylem, siyasal pazarlama ve parti imajı değişkenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Etkileri araştırılan çeşitli değişkenlere yönelik bu çalışmaların kayda değer bir sayıya ulaştığı söylenebilir. Buna rağmen parti kimliği kavramını siyasi kimlikten ayrı bir şekilde ele alarak onun oy verme davranışı üzerindeki etkisini ampirik bir şekilde irdeleyen kapsamlı araştırmalara nadiren rastlandığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, siyaset bilimi başta olmak üzere sosyal bilimlerin yadsıya geldiği bu boşluğu doldurarak seçmen davranışı bağlamında parti kimliği algısını ampirik bir çalışmayla araştırmak ve irdelemektir.

3. METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, evreni ve örnekleme ile ilgili bilgiler verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, Ardahan ili örneğinde siyaset bilimi alanında lisansüstü öğrenim yapan öğrencilerin seçmen davranışı bağlamında parti kimliği algılarını ampirik bir çalışmayla araştırmak ve irdelemektir. Çalışmanın amacına

yönelik araştırma problemi “Seçmenlerin siyasal tercihlerinde parti kimliğinin etkisi nedir?” şeklindedir. Bu amaç doğrultusunda yukarıda belirtilen araştırma probleminin çözümüne yardımcı olması amacıyla yanıt aranan bazı alt problemlerden söz edilebilir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Görüşmecilerin siyasi kimlik ve parti kimliği kavramlarına yönelik algılarını araştırmak
2. Görüşmecilerin seçmen davranışı gösterirken sosyolojik, psikolojik, ideolojik ya da rasyonel yaklaşımlardan hangisinin ya da hangilerinin etkisinde kaldıklarını araştırmak
3. Görüşmecilerin oy verdikleri siyasi partilerin kimliklerini yansıtmayı yansıtmadığını araştırmak
4. Görüşmecilerin parti sadakati geliştirip geliştirmediklerini araştırmak

Bu araştırma, Türkiye’de parti kimliğinin seçmen tercihlerine etkisi ve oy verme davranışı üzerinde etkili olan diğer unsurlara yönelik ampirik bulgular içermesi, dolayısıyla da literatürde bulunan boşluğu doldurması bakımlarından önem arz etmektedir. Ayrıca kendisinden sonraki çalışmalar için mukayese yapma imkânı tanınması da çalışmayı önemli kılan bir diğer husus olarak belirtilebilir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, metine ve imgesel verilere dayanan ve veri analizinde kendine özgü adımlara ve desenlere sahip olan bir yöntemdir (Creswell, 2016, s. 183). Berg ve Lune’un (2019, s. 14) da belirttiği gibi nitel araştırma yöntemi, bireylerin olaylara ve eşyaya yüklediği anlamların niteliğini anlamaya yardımcı olan bir yöntemdir.

Bu araştırma ile elde edilmesi amaçlanan bulguların nitel araştırma yöntemini gerektirmesi yöntemin belirlenmesinde etkili olmuştur. Zira görüşmecilerin parti kimliğine sahip olup olmadıkları, oy verme davranışlarına etki eden dinamiklere yönelik öznel algıları, kavrayışları, tutum ve eğilimlerinin anlaşılmasını istenmesi nitel araştırma yöntemini elzem kılmaktadır.

Araştırmada birincil verilerin toplanması ve görüşmecilerin bakış açılarının, öznel deneyimlerinin, değer ve algılarının anlaşılması amacıyla mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat formları derinlemesine bilgi edinmek amacıyla tam yapılandırılmış olarak hazırlanmıştır. Formlar, görüşmecilerin demogra-

fik özellikleri (cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, mesleği) siyasi kimlik ve parti kimliği kavramlarına yönelik algıları, parti kimliklerinin oy verme davranışları üzerindeki etkisi/önemi ve parti sadakati geliştirip geliştirmedikleri gibi temalardaki sorulardan oluşmaktadır. Öncelikli olarak mülakat formunun test edilebilmesi amacıyla iki katılımcı ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Ön çalışma sonrasında tespit edilen sorunlar giderilerek mülakat formu yeniden yapılandırılmıştır. Çalışmada toplam 12 lisansüstü öğrencisi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen verilerde tekrara düşüldüğünün görülmesi üzerine mülakatlar sonlandırılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içeriklerine göre ana başlıklar hâlinde sınıflandırılmak suretiyle yazılı metin hâline dönüştürülmüştür. Verilerin analiz edilmesinde betimsel analize yer verilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ardahan ili, örneklemini ise Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD’de lisansüstü öğrenim yapmakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma evreninin belirlenmesinde daha önce Ardahan ilinde benzer bir çalışmanın yapılmamış olması etkili olmuştur.

Görüşmecilerin belirlenmesinde ise araştırma sorularını yanıtlamak için elverişli ve zengin bilgi içeren durumları seçmek için kullanılan, dolayısıyla olay/olguların ortaya çıkarılmasında ve açıklanmasında fayda sağlayan bir örneklem türü olan amaçlı örneklem kullanılmıştır (Tarhan, 2015, s. 653). Zira bir siyaset bilimi çalışması olan bu çalışma, görüşmecilerin alanla ilgili bilgi, görgü ve farkındalığa sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda görüşmecilerin siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında lisansüstü öğrenim yapan öğrencilerden seçilmesi oldukça rasyonel bir gerekçe olarak değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde görüşmecilerin sosyodemografik özellikleri ve parti kimliği algıları ile ilgili bulgulara yer verilmektedir. Parti kimliği algısı, siyasi kimlik kavramını algılama ve yorumlama biçimi, siyasi kimliğin oluşumunda etkili olan faktörler, kimliğin siyasal tercihler üzerindeki etkisi, siyasi partilerin fonksiyonlarına ilişkin algılar, parti-kimlik ilişkisi, parti sadakati alt başlıklarında değerlendirilmektedir.

4.1. Görüşmecilerin Sosyodemografik Özellikleri ve Siyasal Görüşleri

Çalışmada toplam 12 lisansüstü öğrencisi ile mülakat yapılmıştır. Görüşmecilerin 6'sı erkek, 6'sı kadındır. Görüşmecilerin yaşları 26 ile 43 arasında değişiklik göstermektedir. 5 görüşmeci lisans, 6 görüşmeci ise yüksek lisans mezunu olduğunu belirtmiştir. 1 görüşmeci ise doktora mezunu olduğunu beyan etmiştir. Görüşmecilerin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Görüşmecilerin Sosyodemografik Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim
1	E	34	Lisans
2	K	31	Yüksek Lisans
3	E	26	Yüksek Lisans
4	K	36	Lisans
5	E	32	Lisans
6	K	31	Yüksek Lisans
7	K	26	Yüksek Lisans
8	E	43	Doktora
9	E	27	Yüksek Lisans
10	E	28	Lisans
11	K	32	Lisans
12	K	27	Yüksek Lisans

Görüşmecilerin siyasi kimlik algılarının anlaşılabilmesi amacıyla kendilerine "Siyasi kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?" sorusu sorulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Görüşmecilerin Siyasi Kimliklerini Tanımlama Şekli

Tanımlama Biçimi	Kişi
Özgürlükçü Eşitlikçi	1
Sosyal Demokrat	1
Muhafazakâr Demokrat	1
Milliyetçi Muhafazakâr	3
Milliyetçi	2
Hümanizm	1
Cumhuriyetçi Demokrat	1
Apolitik	1
Tarafsız	1
Toplam	12

Görüşmecilerden üç kişi kendini muhafazakâr milliyetçi, iki kişi milliyetçi, bir kişi özgürlükçü eşitlikçi, bir kişi sosyal demokrat, bir kişi muhafazakâr-demokrat, bir kişi hümanist, bir kişi cumhuriyetçi demokrat; bir kişi apolitik, bir kişi ise tarafsız olarak tanımlamıştır.

4.2. Siyasi Kimlik Kavramını Algılama ve Yorumlama Şekli

Siyasal kimlik kavramı, siyasi bir inanç sistemi, siyasi öğretisi, eyleme yönelik siyasi fikirler kümesi, bir sınıfın dünya görüşü, sınıfsal ve sosyal çıkarları yansıtan siyasi fikirler, bireyi sosyal bir bağlamda konumlandırır ve ortak aidiyet hissiyatı yaratan fikirler olarak tanımlanmaktadır (Heywood, 2014, s. 83).

Görüşmecilere siyasi kimlik kavramına yönelik algılarının anlaşılması amacıyla “*siyasal kimlik denildiğinde ne anlıyorsunuz?*” şeklinde bir soru sorulmuştur. Görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Bir bireyin siyasi veya politik düşünce anlayışının ne tür bir eğilimde olduğunu tanımlar. Kısacası *siyasi fikir ve düşüncelerdir.*” (K, 31, Hümanizm).

“Bireylerin *siyasal tercihlerini yansıtan görüşleri* diye kısaca tanımlayabiliriz.” (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr).

“Sahip olduğumuz *dünya görüşü*, yönetimlerden ve geleceğimizden olan beklentimiz.” (E, 32, Özgürlükçü Eşitlikçi).

“Bireylerin siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda sahip olduğu değerler çerçevesinde savunduğu *kendisine yakın gördüğü ideolojiyi benimsemedir.*” (K, 31, Sosyal Demokrat).

“Kişinin *bağlı olduğu siyasi düşüncedir.*” (E, 34, Tarafsız).

“Siyasal kimlik kişinin *kendini ait hissettiği siyasi ideolojidir...*” (K, 36, Muhafazakâr Demokrat).

“... Siyasal kimlik bireylerin kendilerini *bir grubun üyesi olarak sınıflandırmasında doğrudan ilişkilendirilmektedir.*” (K, 26, Milliyetçi)

Siyasal kimliği tanımlarken doğrudan doğruya siyasi ideolojileri sağ ve sol görüşler çerçevesinde kategorize eden katılımcılar da bulunmaktadır:

“... Sağ (Muhafazakâr, Milliyetçi) Orta Sağ (Liberal), Sol (Sosyalist, Marksist, Leninist, Maoçu, Özgürlükçü)” (E, 43, Muhafazakâr Milliyetçi).

Görüşmecilerin, verdiği siyasi kimlik tanımlarına bakıldığında siyasi kimliği daha çok ideoloji anlamına gelecek şekilde algıladıkları ve “*siyasi görüş,*

dünya görüşü, fikir, düşünce ve değerler” kavramları çerçevesinde yorumladıkları görülmektedir. Görüşmecilerden bazıları ise bir sınıfa/gruba aidiyet üzerinden tanımlama yapmaktadır.

4.3. Siyasi Kimliğin Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

Siyasi kimliğin oluşmasında sosyolojik, psikolojik ve ideolojik birçok faktörün etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda görüşmecilere *“Siyasi kimliğinizin oluşmasına etkili olan en önemli faktör nedir? (aile, ekonomik durum, eğitim, deneyim, sosyal bağlar, din vb.) Bu faktör veya faktörlerin nasıl şekillendiğinden bahseder misiniz?”* şeklinde sorular sorulmuştur. Görüşmecilerin büyük kısmı siyasi kimliklerinin oluşumunda en etkili faktörün aile olduğunu düşünmektedir. Görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“... Aile, doğup büyüdüğün ortam...” (K, 36, Muhafazakâr Demokrat).

“... Çocukluğumun geçtiği aile ortamı, özellikle babamın siyasi görüşlerinden ve evde mevcut bulunan kitaplar, müzik kasetleri vs. kaynaklar siyasi kimliğimin altyapısının oluşmasında en önemli faktördür...” (E, 32, Özgürlükçü Eşitlikçi).

“...Temelde aile belirleyici olmuştur...” (K, 32, Milliyetçi).

Siyasal kimliğin oluşumunda sosyal çevrenin belirleyici bir unsur olduğunu belirten görüşmecilerin sayısı ise 8’dir. Görüşmecilerden biri, siyasi kimliğin oluşmasında sosyal çevrenin aileden daha etkili olduğunu ifade ederken bir diğeri aileden sonra eğitim ve sosyal çevrenin etkili olduğunu belirtmektedir:

“Eski dönemlerde aile önemli bir etkendi. Ama günümüzde en önemli etken arkadaş çevresi olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanlar artık aileden çok çevresiyle vakit geçiriyor.” (E, 34, Tarafsız).

“Siyasal kimliğin oluşmasında en önemli etkenin aile olduğunu düşünüyorum. Bunun yanı sıra eğitim ve sosyal yaşamın da bireylerde siyasi kimliğin şekillenmesi ve gelişiminde önemli olduklarını düşünüyorum” (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr).

“Toplumsallaşmanın bir taraftan bireylere kimlik kazandırırken diğer taraftan da toplumun kültürünü kuşaktan kuşağa aktardığını ifade ederek...” (K, 26, Milliyetçi).

Aile ve sosyal çevre, siyasal kimliğin gelişiminde erken dönem politik sosyalleşme unsurları olarak görev yapmaktadır (Heywood, 2017, s. 274). Bu bağlamda görüşmecilerin büyük bölümünün siyasal kimliğin oluşumunda aile ve sosyal çevrenin etkisini ifade etmeleri son derece önemlidir.

Siyasal kimliğin oluşmasında eğitimin önemini vurgulayan 7, ekonomik durumun önemini vurgulayan ise 3 görüşmeci bulunmaktadır. Görüşmecilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

"... Ancak bireyin ekonomik refahı arttıkça, daha fazla araştırma ve okumaya başladıkça siyasal kimliği değişebilir veya netlik kazanabilir." (K, 31, Sosyal Demokrat).

"... Eğitim ve ekonomik durumlar siyasal kimliğin oluşmasına etki eder. Ekonomisi orta düzey bir ailede bulunduğum için özellikle ekonomide insanlara eşit düzeyde refah sağlayan sosyal devlet anlayışını benimsemekteyim." (K, 31, Hümanizm).

"... Diğer yandan eğitim öğretim dönemlerimde çeşitli siyasal düşünceye dair bilgi edinerek insanların etnik özelliklerini seçme şansı olmadığı için aidiyet ve etnisiteye bağlı siyasal fikirler tutarlı gelmemiştir..." (K, 31, Hümanizm).

Görüşmecilerden bazıları ise siyasal kimliğin oluşmasında herhangi bir unsuru ön plana çıkarmadan birçok unsurun birlikte etkili olduğunu belirtmektedir:

"Aile, sosyal bağlar, ekonomik durum, eğitim, din..." (K, 27, Apolitik).

"Aile, mahalle yapısı ve eğitim (üniversite yılları), etkileşim en önemli faktör olmuştur." (E, 43, Muhafazakâr Milliyetçi).

"Siyasal kimlik sadece bir faktöre bağlı olarak gerçekleşmez, tabii ki bunun içerisinde en önemli unsur aile ile başladığı kanısındayım. Bunu zamanla kişinin inançları, değerleri, kültürel örf âdetleri eğitim düzeyi belirler. Benim siyasal kimliğimde üç faktörün daha önemli olduğunu düşünüyorum. Bunlardan ilki aile. Küçük, çiftçilikle uğraşan, yardımlaşmayı seven ve mücadeleci bir ailede büyüdüm. İkinci unsur, ailemin ve içinde bulunduğum toplumun inançsal yapısı itibarıyla insana ve ilme verdiği aklın üstün tutulduğu diğer taraftan tarihleri boyunca haksızlığın karşısında mücadeleler vererek bugün Türk halk edebiyatında derin izler bırakmış bir kültürde yetişmemdir. Bunun önemi büyüktür. Son olarak eğitim hayatım boyunca geçirmiş olduğum yaklaşık on iki on üç yıllık bir yatılı okul hayatı geçirmem. Erken yaşta değişik inanç ve değerlere sahip birçok kişiyi tanımama ve toplumsal olmanın bilincini edinmeme diğer taraftan başkasının haklarını düşünmeme katkı sağladı." (E, 28, Cumhuriyetçi)

Bir katılımcı ise aileden gelen siyasi kimliğin zamanla ekonomik faktörler ve eğitim gibi unsurların etkisinde değişebileceğini ifade etmektedir:

"... Bireyin ekonomik refahı arttıkça, daha fazla araştırma ve okumaya başladıkça siyasi kimliği değişebilir veya netlik kazanabilir." (K, 31, Sosyal Demokrat)

Çalışma bulguları, görüşmecilerin siyasi kimliğin oluşumunda etkili faktörleri tanımlarken bazen bir bazen ise birden fazla unsura dikkat çektiklerini göstermektedir. Görüşmecilerin büyük kısmı, siyasi kimliklerinin birçok unsurun etkisindeki bir sosyal inşa sürecinde oluştuğunu belirtmişlerdir. Aile faktörünün siyasi kimliğin oluşumunda başlıca etken olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, araştırma sonuçlarının Aydın ve Özbek (2004) tarafından Kocaeli örneğinde yapılan ve ailenin siyasi kimliğin oluşumunda son derece etkili olduğunu gösteren araştırma bulguları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal çevre, dinî inançlar, eğitim ve ekonomik durum gibi faktörlerin de siyasi kimliğin oluşumunda etkili olduğu söylenebilir.

4.4. Siyasi Kimliğin Siyasal Tercihler Üzerindeki Etkisi

Parti kimliği, kişilerin herhangi bir siyasi partiyi kendileri ile özdeşleştirmeleri şeklinde ifade edilebilir. Psikolojik bir bağımlılık durumunu içeren parti kimliği, uzun vadeli ve kalıcı olabilmektedir. Zira herhangi bir siyasal partiye bağımlılık geliştiren bir seçmen, kendi partisi dışında başka bir partiye oy vermiş olsa dahi kendi partisine geri dönme eğilimi yüksek olabilmektedir (Bartle, 2003, s. 221). Bu bağlamda, parti kimliği geliştiren seçmenlerin oy verme davranışlarında siyasi kimliklerinin etkili olması beklenmektedir. Görüşmecilere *"Siyasal tercih ve kararlarınızın oluşmasında siyasi kimliğinizin yeri ve önemi nedir?"* şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

Görüşmecilerin 9'u siyasal tercih ve kararlarının oluşmasında siyasi kimliklerinin önemli bir yer tuttuğunu şu şekilde belirtmektedir:

"Tabii ki insanın sahip olduğu fikir ve düşünceler, insanı siyasi kimliğe göre hareket ettiriyor. Bu konuda duygusallık ve içtenliğin kararlarda bağlayıcı olduğu kaçınılmaz bir rol alıyor." (E, 34, Tarafsız).

"Özellikle seçim süreçlerinde bir partiye oy verirken öncelikle siyasi ve ideolojik bakış açımın belirleyici olduğunu söyleyebilirim..." (K, 32, Milliyetçi)

Görüşmecilerin bazıları ise oy verme davranışlarında siyasal kimliklerinin önemli olduğunu belirtmekle birlikte siyasal tercihlerinin şekillenmesinde bireysel faydadan çok toplumsal faydanın etkili olduğunu belirtmektedir:

“Çoğunlukla etkili olmuştur. Bireyin ve toplumun yararını gözeten siyasal fikir ve guruplara yakınlık duymaktayım.” (K, 31, Hümanizm)

“Siyasal tercihlerim kendimi ait hissettiğim kimliğimle örtüşecek şekildedir. Ancak toplumun hak ve özgürlükleri ile çelişen tercihlerde bulunmam.” (K, 36, Muhafazakâr Demokrat)

Özellikle 31 yaşındaki erkek memur görüşmecinin ifadelerinde yer alan toplumun yararı Rousseau'nun genel irade kavramını akla getirmektedir. Rousseau ile özdeşleşmiş genel irade kavramı, yeterince aydınlanmış toplumlarda gözlenen, her zaman kamu yararını doğuran, daima doğru olan toplumsal iradedir. Bu bağlamda genel irade herkesin istemlerinden (özel iradelerinden) farklılaşmakta, toplumdaki düşünce farklılıklarından beslenerek ortak faydayı ortaya çıkarmaktadır (Rousseau, 2006, s. 26-27).

Bir görüşmeci ise siyasal tercihlerinde siyasi kimliğinin ikinci planda yer aldığını, daha çok siyasi partinin gösterdiği adayın niteliklerine önem verdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda 31 yaşındaki kadın, sosyal demokrat görüşmecinin güçlü bir parti kimliği geliştirmedeği söylenebilir:

“Siyasal tercihlerimde siyasi kimliğim ikinci planda kalmaktadır. Daha çok siyasi partinin gösterdiği adayın nitelikleri siyasal kararlarımın oluşmasına neden olur.” (K, 31, Sosyal Demokrat).

Siyasi kimliğin siyasal tercihlerde önemi kalmadığını belirten bir katılımcı ise bu durumu siyasi partilerin söylemlerini sürekli olarak değiştirmelerine bağlamaktadır. 43 yaşındaki erkek muhafazakâr-milliyetçi görüşmecinin ifadeleri siyasi partilerin sık sık söylem değiştirmelerine yönelik bir serzeniş mahiyetindedir:

“Mevcut durumda siyasi tercihimin oluşmasında ‘siyasi kimliğinizin yeri ve önemi’ kalmamıştır. Ülkemizin mevcut siyasi durumu göz önünde bulundurulduğunda hiçbir etkisi yoktur diyebiliriz. Bunun nedeni dünün ‘A’ söyleminde bulunan siyasi partiler günümüzde ‘B’ demekte ve ‘A’ dediklerini unuttukları gibi yarın da ‘C’ deme ihtimalleri kuvvetle muhtemel gözükmektedir” (E, 43, Muhafazakâr Milliyetçi).

43 yaşındaki erkek muhafazakâr milliyetçi görüşmecinin ifadeleri, bir seçmenin siyaset kurumuna ilgisinin ve güveninin azalması ile siyasal kimliğini önemseme düzeyinin de azalabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Seçmenin siyaset kurumuna güveninin azalması, siyasal kimliği üzerinden talepte bulunmasını ve istek beklenti içine girmesini olumsuz etkiliyor olabilir. Bu açıdan siyaset kurumuna güven ile siyasal kimliği önemseme arasında ilişki bulunabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulguları, Doğan ve Batar (2019) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzer bir şekilde siyasi kimlik ve siyasal tercihler arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir.

4.5. Siyasi Partilerin Fonksiyonu

Siyasi partilerin temsil, hedef belirleme, elitler sınıfı oluşturma, çıkarları ortaya koyma, sosyal hareketlilik ve sosyalleşmeyi sağlama ve hükûmeti organize etme gibi birçok fonksiyonu olduğu söylenebilir. Bu fonksiyonların parti tiplerine göre farklılık gösterebileceği söylenebilir (Heywood, 2017, s. 284).

Siyasi partilerin çeşitli tiplerinden söz edilebilir. Bunlardan biri, belirli aralıklarla aktif olan kadro partilerdir. Bu tür partiler parlamento dışında neredeyse hiç görünür değildir. Ancak seçim dönemi geldiğinde ise bu partilerin çok aktif bir şekilde siyasi faaliyet gösterdiklerine tanık olunabilir. Diğer bir parti türü ise ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde her dönem aktif bir siyaset izleyen kitle partileridir. Kitle partilerinin özellikleri üyelerinin karar alma süreçlerinde etkin olması ve ayrıntılı parti programlarının bulunmasıdır (Wolinetz, 2002, s. 136).

Bir diğer parti türü ise catch-all (hepsini yakala) partilerdir. Kirchheimer tarafından ortaya atılan “catch-all parti” kavramı, siyasi partilerde söylemlerin yumuşatılması, sınıfsal tabanın ötesinde diğer kitlelere de erişilmesi, parti örgütünün ve üyeliğinin önemini yitirmesi ve partilerin merkeze ve birbirine yakınlaşması ile açıklanmaktadır. Catch-all partilerin en önemli özelliklerinden biri, tüm kitlelere açık olmaları ve toplumun tüm kesimlerini kucaklamalarıdır (Süer, 2011, s. 49).

Catch-all partiler farklı siyasal kimlik mensubu gruplara ayrı ayrı seslenebilen partiler olarak bilinmektedir. Dolayısıyla da bu tür partilerin her bir vatandaşın kendi kimliğinden bir unsur bularak dâhil olduğu partiler olduğu söylenebilir (Mermer Üzümlü, 2019, s. 1122). Catch-all partilerin toplumun geneline hitap eden yanları, parti kimliği yaklaşımı ile örtüşmemektedir. Zira

partizan tutum geliştiren seçmenler, toplumun genelini kucaklayan partilerden ziyade kendi kimliklerini temsil eden ve bu kimliklerin menfaatlerini savunan siyasal partilere bağlılık göstermektedir. Bu bağlamda görüşmecilere **“Sizce siyasi partiler belli bir kimliğin menfaatlerini mi savunmalı yoksa siyasi partilerin kimlikleri aşan bir karakteri mi olmalıdır?”** şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerin büyük kısmı siyasi partilerin kimlikleri aşan bir karakteri olması gerektiğini ifade etmişlerdir:

“... ideal olanı elbette kimlik siyasetinden sıyrılıp tüm toplumu kucaklayan eşit bir siyaset yürütmektir.” (K, 36, Muhafazakâr Demokrat)

“Siyasi partilerin belli ilkeleri olması lazım tabii ki. Fakat bunu belirli bir grubun menfaatlerini savunmaktan ziyade ülke geneli kapsayan bütünleştirici ve birleştirici politikalar yapmalarının daha doğru olacağı kanaatindeyim.” (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr)

Catch-all partiler toplumun tüm kesimlerini kucaklama iddiasında olmalarına rağmen bilim çevrelerince ciddi eleştirilere maruz bırakılmışlardır. Bu eleştirilerin en önemlileri siyaseti sadece iktidara gelme vasıtası olarak görmeleri, kitlelerin özgün menfaatlerinin savunulmasında yeterince hassasiyet göstermemeleri ve seçmenlerin demokrasi ile ilgili beklentilerini karşılamamalarıdır (Süer, 2011, s. 49). Bir görüşmecinin ifadeleri catch-all partilere yönelik yukarıdaki eleştirilerle önemli benzerlikler göstermektedir. Görüşmeci, demokrasinin gereği olarak partilerin toplumun genelini kucaklayan bir yapıda olmasının mümkün olmadığını, partilerin aksine belirli kesimlerin çıkarlarını savunması gerektiğini belirtmektedir. Görüşmeci şunları ifade etmektedir:

“Siyasi partiler her ne kadar bazı politikalarla tüm toplumsal değerlere hitap etse de aslında siyasi partiler belli bir kesimin görüş ve düşüncesine hizmet etmektedir. Siyasi partiler... Çok partili demokrasi anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığı için ve demokrasi zaten fikir ayrılıklarını bünyesinde barındıran bir kavram olduğu için herkese hitap etmesinin oldukça güç olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden siyasi partiler belli bir kimliğin siyasi ideolojisini ve menfaatlerini savunmaktadır.” (E, 27, Muhafazakâr)

Çalışma bulgularına göre görüşmecilerden sadece biri hariç hepsi siyasal partilerin belli bir kimliğin menfaatlerini savunmak yerine kimlikleri aşan bir karakteri olması ve tüm toplumu kucaklaması gerektiği düşüncesini taşımaktadır. Bu bağlamda görüşmecilerin catch-all parti yaklaşımını benimsedikleri söylenebilir. Bunun yanında belli bir grubun ya da kimliğin menfaatlerinin gö-

rüşmecilerin büyük bir kısmı tarafından öncelenmemiş olması, onların güçlü bir parti kimliğine sahip olmadıkları bağlamında yorumlanabilir.

4.6. Parti-Kimlik İlişkisi

Parti kimliği geliştiren bireylerde oy verilen partinin kimliği yansıtması beklenen bir durumdur. Hatta bireyler parti kimliğini kendi kimliklerinin bir parçası olarak değerlendirme eğiliminde de olabilmektedir. Bu bağlamda görüşmecilerin oy verdikleri partinin kimliklerini yansıtmayı yansıtmadığı yönündeki ifadeleri önem taşımaktadır. Görüşmecilere *“Oy verdiğiniz parti kimliğinizi yansıtır mı veya yansıtmalı mıdır?”* şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu oy verdikleri partinin kimliklerini yansıttığını belirtmişlerdir.

“Tabii ki yansıtır. Zaten düşünce olarak benimsediğinizden kendinize yakın bulduğunuz için seçim yapıyorsunuz.” (E, 34, Tarafsız)

“Kesinlikle yansıtmalı!” (K, 31, Hümanizm)

“Ana hatlarıyla evet, yansıtmalıdır.” (E, 32, Özgürlükçü Eşitlikçi)

“Yansıtmaktadır... İdeolojik beklenti ve istekler siyasal ortamlarda partiler aracılığı ile somutlaşmaktadır.” (K, 32, Milliyetçi)

Bir görüşmeci ise oy verme davranışının doğal bir sonucu olarak siyasi partinin kimliğini yansıttığı sonucuna ulaşmakta, oy vermenin seçmen ve siyasal parti arasındaki ilişkinin sonucu olarak ortaya çıktığını ve partiye aidiyetin önemli bir unsuru olduğunu belirtmektedir. Bir diğer görüşmeci ise parti kimliği ile siyasal ideolojisi arasında bağ kurmaktadır. Bu ifadeler parti kimliği açısından önemlidir. Görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Seçmen ve siyasal parti arasında kurulan iletişim siyasal aidiyetlerinin oluşmasında oldukça önemlidir. Bu ilişki seçimlerde verilen oy desteğiyle somutlaşmaktadır. Buradan yola çıkarak oy verdiğimiz siyasi parti kimliğimizi yansıtmaktadır, diyebiliriz.” (K, 26, Milliyetçi)

“Oy verdiğimiz parti kimliğimi yansıtır zaten yansıtmalıdır da. Siyasal tercihlerim ve kararlarımın ortaya bir netice koymasına için bu gereklidir. Bizim siyasal ideolojimizin vücut bulmuş hâlidir oy verdiğimiz parti.” (E, 27, Muhafazakâr)

Öte yandan görüşmecilerden ikisinin siyasi kimliklerini *“milliyetçi ve muhafazakâr”* olarak tanımlamalarına rağmen oy verdikleri partilerin siyasi kimliklerini yansıtmadığını ifade etmeleri son derece dikkat çekicidir:

"Yansıtmaz." (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr).

"Yansıtmıyor, keşke yansıtılsa." (E, 43, Milliyetçi Muhafazakâr).

Milliyetçi ve muhafazakâr görüşte olan bu iki görüşmecinin parti kimliği geliştirmedikleri söylenebilir. Görüşmecilerden biri oy verdiği partinin kimliğini yansıtmadığını serzenişte bulunarak ifade etmiştir. 43 yaşındaki erkek milliyetçi muhafazakâr görüşmeci bu serzenişin nedenini " ... *Siyasi partilerin... uygulamalarını oportünizme dönüştürmeleri, kamu gücünü lehlerine kullanmaları, ... gelir adaleti ve sosyal adalet konularındaki oluşan derin boşluktan yararlanmaları, oluşturdukları kaostan beslenmeleri*" olduğunu belirterek saydığı bu nedenlerle "*siyaset kurumuna olan inancının ortadan kalktığını*" ifade etmiştir. Bu nedenle mecbur kalmadıkça oy kullanmadığını da eklemiştir. Bu bağlamda görüşmecinin siyaset kurumuna güvenin azalması ile siyasi kimliğinin etkisini yitirmesi arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

4.7. Parti Sadakati İle İlgili Görüşler

Parti kimliği olan seçmenler, partiye sadakat duygusu geliştirmektedir. Bu sadakat duygusu seçmenlerin siyasal tercihlerinde önem taşımaktadır. Şöyle ki parti kimliği olan seçmenler siyasal tercihlerinde siyasi şahsiyetlere, siyasalara, parti politikalarına ve seçim kampanyalarına daha az önem vermektedir. Partizan seçmenler medya gibi dinamiklerden de çok etkilenmemektedir. Oy verme davranışlarının şekillenmesinde en büyük etkiyi partizanca eğilimleri yaratmaktadır (Heywood, 2017, s. 274-275). Bu bağlamda parti kimliği olan seçmenler için adaylar, günün koşulları ya da genel/yerel seçimlerden çok partiye sadakat duygusunun önemli olması beklenen bir durumdur. Görüşmecilerin oy verdikleri partinin adaya, günün şartlarına ve seçimlerin genel/yerel düzeyde olması-na bağlı olarak değişip değişmediği anlamak için şu sorular yöneltilmiştir:

Oy verme davranışınızın oluşumunda sizi temsil eden bir parti mi yoksa o günün şartları mı daha önemlidir?

Oy kullanırken daha çok adaya mı yoksa siyasi partiye mi oy vermektedirsiniz? Eğer siyasi parti oy verme davranışınıza etki eden temel faktörse siyasi partilerde oy verirken aradığınız en önemli özellik nedir?

Genel seçimlerde oy verme davranışınıza etki eden faktörlerle yerel seçimlerde oy verme davranışınıza etki eden faktörler farklılaşıyor mu? Bu farklar arasında siyasi kimliğinizin (siyasal ideoloji) yeri nedir?

Görüşmecilerin 4'ü seçmen davranışı gösterirken partiye değil günün şartlarına göre oy verdiklerini, 3'ü partinin yanında günün şartlarının da etkili olduğunu, 1'i ise sadece partinin eylem ve söylemlerine önem verdiğini belirtmektedir. Buna göre katılımcıların 8'inin siyasal tercihlerinde parti sadakatinden çok rasyonel bir tutum sergilemekte olduğu söylenebilir. Görüşmecilerin siyasal tercihlerinin şekillenmesinde etkili olan unsurlar ise genellikle rasyonellik, mevcut koşullar, siyasal partilerin tutumları ve söylemleri ön plana çıkmaktadır.

"O günün şartları ve siyasal partinin genel tutumu büyük rol oynar." (K, 31, Hümanizm)

"Günün şartları veya temsil eden partiden ziyade söylem ve eylemlerin gerçekleşip gerçekleşmediğini göz önünde bulundururum." (E, 26, Milliyetçi-Muhafazakâr)

"Benim kimliğimi temsil eden parti zamanla değişebilir. Dolayısıyla günün şartlarına göre değişir." (K, 36, Muhafazakâr Demokrat)

"Oy verme tutumumdaki en temel faktör iktidarda bulunan partinin ülkeyi ekonomik eğitim ve politik açıdan refah seviyelerine taşıyıp taşımadığı üzerinedir. Günün şartlarına uygun olarak oy vereceğim partinin rasyonelliğine önem vermekteyim." (K, 26, Milliyetçi)

"Rakip partiler arasında ülkemizin geleceğini en iyi temsil edebilecek partiye oy vermeyi gelecek nesilleri düşünerek, anlık çıkarımı düşünmeden oy veririm." (E, 32, Özgürlükçü Eşitlikçi)

Görüşmecilerden 2'si ise oy verme davranışlarında partinin kendisinin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda 32 yaşındaki kadın, milliyetçi ve 27 yaşındaki erkek, muhafazakâr görüşmecilerin parti kimliği eğilimi olduğu söylenebilir. Görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Beni, siyasal görüşümü ve ideolojik anlayışımı yansıtan partiye oy veririm." (K, 32, Milliyetçi)

"Ben genellikle oy verme tutumumu beni temsil eden partiden yana kullanmışımdır. Fakat her ne kadar bu durum böyle olsa da günün şartları artık siyasal tercihlerimizde ve kararlarımızda önemli bir rol oynamaya başlamıştır..." (E, 27, Muhafazakâr)

27 yaşındaki erkek muhafazakâr görüşmeci, oy verirken adaya değil parti-

ye oy verdiğini, adayların değişebileceğini ancak partisinin ideolojisinin değişmeyeceğini belirterek yukarıdaki ifadelerini pekiştirmektedir. Bu bağlamda, görüşmecinin parti kimliği olduğu söylenebilir:

“Oy kullanırken adaylardan ziyade daha çok siyasi parti eksenli oy kullanmaktayım. Adaylar değişebilir, önemli olan partinin benimsediği ideoloji ve izlediği yoldur.” (E, 27, Muhafazakâr)

Partiye göre oy verdiğini ifade eden görüşmecilerin bir kısmı siyasal tercihlerinde partinin birtakım özelliklerinin de etkili olduğunu belirtmektedir. Görüşmecilerin ifadelerine göre bu özellikler siyasi liderin tutumu, icraatları, partinin siyasi kadrosu, ilkeleri, ilkelerinin uygulanabilirliği ve parti politikaları olarak sıralanabilir. Bu çerçevede partiye oy verdiklerini belirtmelerine rağmen bunu bazı koşullara bağlayan görüşmecilerin tam anlamıyla bir parti sadakati sergilemedikleri söylenebilir. Görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Her zaman siyasal liderin tutumu ve söylediklerinden ziyade yaptıkları en önemli faktördür.” (K, 31, Hümanizm)

“Genel olarak ilkeleri ve bu ilkelerin uygulanabilirliğini göz önünde bulundururum.” (E, 26, Milliyetçi-Muhafazakâr)

“Desteklediğim siyasi partiyi ana kadrosu üzerinden düşünerek karar veririm. Parti lideri ve ideoloji tek başına yeterli değildir. Parti sözcüleri, büyük şehirlerdeki temsilcilerini beğendiğim sürece bulunduğu yerdeki adaya çok bakmadan partiye oy veririm.” (Erkek, 32, Özgürlükçü Eşitlikçi)

“Siyasi partideki başkan adayının tutumu oy verme açısından oldukça önemlidir” (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr)

“... Siyasi partilere oy verirken aradığım en önemli özellik ise partinin bizim talep ve beklentilerimizi karşılamada izlediği politika olmaktadır. Parti; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel politikalar yönünden bizi yansıtmalıdır.” (E, 27, Muhafazakâr).

Partiye oy verdiğini belirten bir diğer görüşmeci ise bunun nedenini muhalefetin yetersiz kalması ile açıklamaktadır. Bu bağlamda, görüşmecinin oy verme davranışında parti sadakati yerine siyasal ortamdaki alternatifsizliğin

rol oynadığı söylenebilir. Görüşmecinin ifadeleri şu şekildedir:

“Daha çok parti merkezli hareket etmekteyim. Zaten Türk siyasi ortamı değerlendirildiğinde muhalefetsiz kalmış bir iktidar yapısının öne çıktığı söylenebilir.” (K, 32, Milliyetçi)

Görüşmeciler içerisinde parti yerine adaya oy verdiklerini belirtenler de bulunmaktadır. Bu görüşmecilerin oy verme davranışlarında psikolojik yaklaşımdan çok rasyonel tercih yaklaşımının etkin olduğu söylenebilir. Kendisini politik açıdan tarafsız olarak tanımlayan bir görüşmecinin görüşleri siyasi kimlik tanımlamasını destekleyici niteliktedir:

“Ben adaya oy vermekteyim. Çalışkanlığına yaptıklarına bakarak seçimimi ona göre belirlerim.” (E, 34, Tarafsız)

“Aday benim için önemlidir bir aday patisinin temel ilkeleri doğrultusunda hareket etmeli, partisine ve topluma yarar sağlayacak duruşlar sergilemelidir.” (E, 28, Cumhuriyetçi)

Görüşmecilerden bazıları yerel ve genel seçimlerde oy verme davranışlarına etki eden faktörlerin farklılaştığını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“... Farklılaşıyor. Genelde genel seçimlerde siyasi kimlik etkili olurken yerel seçimlerde aday tanınıyorsa çalışkanlığına göre oy verilebiliyor. Ben de bu düşünceye sahibim. Çalışkanlık ve dürüstlük önemli bir etken bence. Bu konuda siyasi kimlikle hareket etmek yanlış olur, diye düşünüyorum. (E, 34, Tarafsız)

“Farklılaşır. Genel seçimlerde siyasi kimliğimiz daha çok ön plana çıkmaktadır. Yerel seçimlerde ise şahıs ön plana çıkmaktadır.” (K, 27, Apolitik)

“... Yerel seçimlerde adayların genel seçimlere ziyade daha iyi tanınması ve yerelde sunulan hizmetlerle genel hizmetler arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda farklı yaklaşımların olması kaçınılmazdır.” (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr)

“Genel seçimlerden farklı olarak yerel seçimlerde aday faktörü, akrabalık, hemşehrilik ilişkileri gibi bir takım unsurlar seçmenin tercihinde daha baskın hâle gelebilmektedir.” (K, 26, Milliyetçi)

“Genel seçimlerle yerel seçimlerde oy verme davranışımıza etki eden faktörler tabii ki farklılaşmaktadır. Yerel seçimlerde genellikle sosyolojik ve psikolojik faktörlerin

etkisinde kalarak oy kullanırken genel seçimlerde daha çok rasyonel faktörler çerçevesinde oy kullanmaktayım. Yerel seçimlerde aday, akrabalık, mezhep, ırk gibi unsurları göz önünde bulundururken genel seçimlerde daha çok siyasi parti ekseni daha nesnel, genel verilere göre oy verme davranışını benimsemekteyim. Birinin daha dar bir kapsamı vardır ve etkileri de bu ölçekte sınırlı düzeydedir. Fakat genel seçimler bazen bir ülkenin kaderinde dönüm noktası olmaktadır. Yani hem kapsam olarak hem vatandaş üzerindeki etkileri olarak oldukça geniş bir çevreye yüzünü çevirmektedir.” (E, 27, Muhafazakâr)

“Genel seçimlerde tüm ülkenin menfaatleri doğrultusunda tercih yaparken yerel seçimlerde bulunduğum ilin menfaatleri doğrultusunda tercih yapmayı öngörürüm.” (E, 28, Cumhuriyetçi)

Bazı görüşmeciler ise oy verme davranışlarına etki eden faktörlerin genel ya da yerel seçim fark etmeksizin aynı olduğunu, dolayısıyla da aynı partiye oy vermeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu görüşmecilerden biri siyasal tercihinde partinin kapsayıcılığının rol oynadığını belirtirken diğeri tercihinin toplumsal faydayı, hak ve özgürlükleri ön plana alan partilerden yana kullandığını ifade etmektedir.

“... Farklaşmıyor. Bütün seçimlerde toplumu en çok kapsayan siyasal parti ve şahısları ön plana alıyorum.” (K, 31, Hümanizm)

“... Hayır! Genelde toplum yararını, hak ve özgürlükleri öne çıkaran partiler... Aynı...” (K, 36, Muhafazakâr Demokrat)

Yerel ve genel seçimlerde fark gözetmeksizin aynı partiye oy verdiğini ifade eden bir katılımcı ise bunun sebebini yerel seçim istatistiklerinin genel seçim sonuçlarını etkilemesine bağlamaktadır:

“... Yerel seçimler genel seçimleri etkileyen seçimler olmaya başladığı için bir anlamda genel seçimlerin gölgesinde geçmektedir. Her ne kadar yerel seçimlerde adaylar üzerinden düşünmeye çalışsam da desteklediğim partinin adayı hep bir adım öndedir. Yerel seçim istatistiklerinin genel seçimdeki kararları etkileyeceği düşüncesi ön yargı oluşturuyor bende ve genelde desteklediğim partinin adayına yerelde de oy veriyorum.” (E, 32, Özgürlükçü Eşitlikçi)

Yerel ve genel seçimlerde oy verme davranışının farklılaşmaması ve aynı partiye oy verilmesi parti kimliği yaklaşımı bağlamında değerlendirilebi-

lir. Ancak görüşmecilerin büyük bir kısmı yerel/genel seçimlerde oy verme davranışlarının farklılaştığını ifade etmişlerdir. Görüşmecilere göre yerel seçimlerde oy verme davranışına etki eden başlıca unsurlar adayın tanınırlığı, çalışkanlığı, dürüstlüğü, yerel menfaatler, hizmet kalitesi ve akrabalık/hemşeri ilişkileridir. Bu bağlamda araştırma bulguları, Negiz ve Akyıldız (2012) tarafından yapılan ve yerel seçimlerde hemşehricilik ve yerel menfaatlerin oy verme davranışı üzerindeki etkili olduğunu gösteren araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Buna karşın genel seçimlerde siyasi kimlik, desteklenen siyasi parti ve ülke menfaatleri unsurları etkili olmaktadır.

4.8. Siyasal Tercihlerin Oluşmasında Etkili Olan Oy Verme Yaklaşımı

Görüşmecilere *“Oy verirken daha çok psikolojik, sosyolojik veya rasyonel yaklaşımlardan hangisinin tesiri altında kalarak oy vermektedirsiniz?”* şeklinde bir soru sorulmuştur. Görüşmecilerin büyük kısmı oy verme davranışlarında rasyonel tercih yaklaşımının etkili olduğunu belirtmekte, bunu bazı gerekçelere dayandırmaktadırlar. Bazı görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“... Rasyonellik. Ben gerçekçi ve gerçekten yapılabilecek dürüst ve inandırıcı işlere göre oy vermekteyim. Örneğin seçim zamanı bazı partilerin olmayacak şeyleri söylemesi zaten kaybetmelerine yol açıyor.” (E, 34, Tarafsız)

“... Sadece rasyonel yaklaşımdayım. Hiçbir zaman sosyal ve psikolojik etkilerin güdümünde kalmam. Bunu medya arayıcılığı ile güdümlenen siyasi partiler tam tersine bana itici gelmektedir.” (K, 31, Sosyal Demokrat)

“Sosyolojik ve psikolojik etkenleri yok sayamayız ama genel olarak rasyonel yaklaşım sergilerim.” (E, 26, Milliyetçi Muhafazakâr)

“Etnik köken, mezhep ayrıştırılmasının yapılmasına veya sürekli aynı partiye oy verilmesi gerektiği psikolojisi ile hareket etmenin doğru olduğunu düşünmüyorum. Bu süreçte daha çok rasyonel tutum sergilerim.” (K, 31, Sosyal Demokrat)

İki görüşmeci sosyolojik yaklaşımın etkisinde oy verdiklerini belirtmişlerdir:

“... Daha çok sosyolojik faktörlerden etkilenmekteyim.” (E, 32, Özgürlükçü-Eşitlikçi)

Bir görüşmeci ise parti kimliği yaklaşımı etkisinde oy verdiğini ifade etmektedir:

“Oy kullanırken adaylardan ziyade daha çok siyasi parti eksenli oy kullanmaktayım. Adaylar değişebilir önemli olan partinin benimsediği ideoloji ve izlediği yoldur.” (E, 27, Muhafazakâr)

Görüşmecilerin siyasal tercihlerin oluşmasında etkili olan yaklaşımlar, rasyonel tercih yaklaşımı, sosyolojik yaklaşım, parti kimliği yaklaşımı ve hâkim ideoloji yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buna göre rasyonel tercih yaklaşımı en çok benimsenen yaklaşımdır. Bunun yanında nadiren de olsa sosyolojik yaklaşım ve parti kimliği yaklaşımının etkili olduğu durumlar da bulunmaktadır. Bu bakımdan ise araştırma bulgularının Teyyare ve Avcı (2016) tarafından Zonguldak ili örneğinde yapılan ve seçmen davranışlarında en etkili yaklaşımın rasyonel tercih yaklaşımı olduğunu gösteren araştırma bulguları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Demokrasi, insanlık tarihine yön veren siyasal deneyimler, tecrübeler ve netameli devinimler sonucunda belli bir olgunluğa erişmiştir. Günümüzde neredeyse tek makul yönetim şekli olarak gösterilen demokrasinin en önemli bileşenlerinden biri ise, çok partili siyasal sistemlerin hâkim olduğu rekabete dayalı seçimlerdir. Nitekim seçimler, halkın değişik seçenekler karşısında, kendilerini temsil ettiğini düşündüğu adayları belirlemesi esasına dayanır. Halk, seçimler vasıtasıyla nasıl bir toplumda yaşamak istiyorsa; o toplumun inşasına vesile olacak bir yönetim tarzı oluşturur.

Burada en kritik önemi haiz unsurlardan biri de siyasi partilerdir. Siyasi partiler, ister iktidarda olsunlar ister muhalefette, halkın beklenti, istek ve dünya görüşlerinin alınan karar ve yapılan uygulamalara yansımaları sağlayan yapılarıdır. Bu açıdan halk ile siyasal aktörler arasında bir köprü görevi gören siyasi partilerin seçmen ile kurduğu ilişki, son kertede bir ‘parti kimliği’ yaratmak üzerindedir. Nitekim parti kimliği, seçmenin kendisini partisine adanması; dönem dönem değişik gayelerle farklı siyasi partilere oy verse de, zamanla kendi partisine tekrar tekrar dönmesine imkân sağlayan bir siyasal tutumdur.

Bu siyasal tutum, literatürde Psikolojik Tercih Yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır. Zira seçmen tercih ve kararlarına etki eden faktörler, farklı teorik

bağlamlar altında değerlendirilse de; ekseriyetle Sosyolojik Tercih Yaklaşımı, Psikolojik Tercih Yaklaşımı, Rasyonel Tercih Yaklaşımı olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Bu çalışma, Ardahan ili örneğinde lisansüstü öğrencilerinin parti kimliği algıları ile oy verme davranışları arasındaki ilişkileri Psikolojik Tercih Yaklaşımı bağlamında araştırmaya odaklanmaktadır. Araştırma bulguları, görüşmecilerin siyasi kimlik ve parti kimliği algılarına ve parti kimliği algılarının oy verme davranışlarına etkisine ilişkin güncel ve nitel veriler içermesi bakımından önemlidir.

Elde edilen sonuçlar, siyasi kimliğin görüşmeciler tarafından 'ideoloji' temelinde algılandığını ve yorumlandığını göstermektedir. Bu çerçevede Psikolojik Tercih Yaklaşımı'nın nüvesinde siyasi ideolojinin önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle parti kimliği ve parti ile kurulan özdeşlik duygusunda, seçmenlerin siyasi görüşünün önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Bununla birlikte, mülakat verilerinden anlaşıldığı üzere, parti sadakatinin oluşmasında, başta aile olmak üzere sosyal çevre, eğitim ve ekonomik koşulların oldukça büyük rolü ve etkisi vardır.

Görüşmecilerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere siyasi tercihlerin oluşmasında siyasi kimliğin rolü ve işlevi büyüktür. Fiili olarak da, görüşmecilerin büyük bir kısmı, oy verdikleri partinin siyasi kimliklerini yansıttığını ve yansıtmamasına önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak siyaset bilimi alanında, seçmen tercihi gibi dinamik bir konuda, tekçi çıkarımlarda bulunmak indirgemecilik olur. Nitekim siyasi kimlik, siyasi tercihler üzerinde etkili olmakla birlikte; tek başına belirleyici bir faktör değildir. Çalışmaya katılan görüşmecilerin büyük bir kısmı oy verme davranışı sergilerken siyasi kimliklerinin yanı sıra rasyonel eğilimler, ekonomik koşullar, partilerin ilke/söylem/icraatları ve parti adaylarının nitelikleri gibi unsurları da dikkate aldıklarını belirtmişlerdir.

Siyasi kimlik konusunda akıllara gelen önemli bir soru(n) da, siyasi kimliğin seçimin niteliğine ve kapsamına göre değişip değişmediği konusudur. Bu konuda görüşmecilere doğrudan soru yöneltilmiş olup, anlaşıldığı üzere seçmen kararlarını etkileyen faktörler genel ve yerel seçimlere göre farklılık arz edebilmektedir. Görüşmeciler genel seçimlerde ülke menfaatleri gibi hususları daha çok önemserken; yerel seçimlerde adayın tanınırlığı, çalışkanlığı ve dürüstlüğü gibi niteliksel hususları, yerel beklentileri ve akrabalık/hemşeri ilişkileri gibi faktörleri daha çok önemsemektedirler. Bununla birlikte görüşmeciler açısından, siyasi parti faktörü, siyasi partinin kadrosu, ilkeleri ve icraatları de göz önünde bulundurulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2007), *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler ve Siyasal Sistem*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Altıntaş, H. (2003), “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 5, s. 1-31.
- Antunes, R. (2010), Theoretical Models of Voting Behaviour, *Exedra*, 4, s. 145-170.
- Aydın, K. ve Özbek, V. (2004), “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, s. 144-167.
- Bartle, J. (2003), Measuring Party Identification: An Exploratory Study with Focus Groups. *Electoral Studies*, 22(2), 217-237. doi:10.1016/S0261-3794(02)00013-6.
- Berg, B. ve Lune, H. (2019), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Burden, B. C. ve Klofstad, C. A. (2005), “Affect and Cognition in Party Identification”, *Political Psychology*, 26(6), 869-886. doi:10.1111/j.1467-9221.2005.00448.x
- Butler, D. ve Stokes, D. E. (1974), *Political Change in Britain: The Evolution of Electoral Choice*, London, Macmillan.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E. ve Stokes, D. (1960), *The American Voter*, Chicago, Chicago University Press.
- Castells, M. (2010), *The Power of Identity* (Second Edi.), Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Ceylan, F. ve İspir, N. (2020), “Oy Verme Modelleri Bağlamında Siyasal Rızanın Görünümü”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), s. 1489-1511.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni*, (S. B. Demir, Ed.), 2. Baskı, Ankara, Eğitim Kitab.
- Crewe, I. (1976). Party Identification Theory and Political Change in Britain, *Party Identification and Beyond: Representations of Voting and Party Competition*, s. 33-63, New York, Wiley.
- Doğan, A. ve Batar, H. (2019), “Siyasal Kimlik, Hayat Tarzı ve Siyasal Tercih: Malatya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), s. 931-949.
- Erikson, E. H. (1968), *Identity: Youth and Crisis*, New York, W.W. Norton & Company.
- Göksu, V. (2013), “Siyasal Kimlikler ve Merkez-Çevre Dikotomisi Bağlamında Türkiye’de Merkez Sağ ve Merkez Sol”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), s. 69-93.
- Goot, M. (1972). Party Identification and Party Stability. *British Journal of Political Science*, 2(1), s. 121-125.
- Harrop, M. ve Miller, W. L. (1987), *Election and Voters: A Comparative Introduction*, London, Mcmillan.
- Heywood, A. (2014), *Siyasi İdeolojiler*, 8. Baskı, Ankara, Liberte Yayın Grubu.
- Heywood, A. (2017), *Siyaset*, 18. Baskı, Ankara, Adres Yayınları.
- Jenkins, R. (2014), *Social Identity*, 1. Baskı, Oxon, Routledge.
- Kalender, A. (2005), *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Konya, Çizgi Yayınları.
- Lazersfeld, P., Berelson, B. ve Gaudet, H. (1968), *The People’s Choice: How The Voter Makes up His Mind in A Presidential Campaign*, New York, Columbia University Press.
- Mermer Üzümlü, A. (2019), “Genç Seçmenin Siyasal Kimlik Oluşumuna Yeni Siyasetin Etkisi”, *Journal of International Social Research*, 12(63), s. 1122-1136. doi:10.17719/jisr.2019.3201.
- Negiz, N. ve Akyıldız, F. (2012), “Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercih Üzerinde Aday İmajının Etkisi: Uşak Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), s. 171-199.
- Özkılıççı, G. ve Mamatoğlu, N. (2020), “Üniversite Öğrencilerinin Siyasi Parti ve Cumhurbaşkanı Tercihlerinin Demografik Değişkenler ile İlişkisi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), s. 25-54.
- Plutzer, E. ve Zipp, J. F. (1996), “Identity Politics, Partisanship, and Voting for Women Candidates”, *The Public Opinion Quarterly*, 60(1), s. 30-57.

- Rousseau, J. J. (2006), *Toplum Sözleşmesi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Süer, S. (2011), "Catch-All Siyasi Partiler", *TBB Dergisi*, 96, s. 49-90.
- Tarhan, Ö. (2015), "Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adayların Politik Okuryazarlığa İlişkin Görüşleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), s. 649-669.
- TDK. (2020), Güncel Türkçe Sözlük, 24 Nisan 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Teyyare, E. ve Avcı, M. (2016), "Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışları: 2014 Yerel Seçimleri ve Zonguldak İli Örneği", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 51-76.
- Turner, B. S. (Ed.). (2006), *The Cambridge Dictionary of Sociology*, 1. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press.
- Uçanok, B., Sudagezer, E. ve Sefercioğlu, S. (2010), "Türkiye'deki Seçmenin Oy Verme Davranışı Üzerinde Söylemin Etkisi", *Marmara İletişim Dergisi*, 16, s. 145-155.
- Ünal, A. ve Türk, M. (2020), Üniversite Öğrencisi Seçmenlerin Oy Verme Kararları Üzerinde Siyasal Pazarlama Unsurlarının Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Çalışması, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 144-168.
- Wolinetz, S. B. (2002), "Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies", R. Gunther, J. R. Montero ve J. L. Linz (Ed.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, s. 136-165, Oxford University Press.
- Yayla, A. (2015), *Siyaset Bilimi*, Ankara, Adres Yayınları.

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Jacques Ellul, "Söz, bizi zamana yerleştirir." der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda, epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip-giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede, bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki, buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan'ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken; öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki; Ardahan Değerlemeleri serisi; topyekûn bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan'ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle, geçen yıl ilki hazırlanan Ardahan Değerlemeleri -I- kitabından sonra serinin 2. kitabı olan bu çalışmada, Ülkemizin farklı üniversitelerinden 34 yazarın daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makalesi yer almaktadır. Ardahan ili, pek çok zenginlik, varlık ve potansiyeli ile hemen tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan; sizler, Ardahan Değerlemeleri -2- kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız. Kitabın ilgisine fayda getirmesini ümit ediyor; keyifli okumalar diliyoruz.

AKADEMİK YAYINCILIK

www.nobelyayin.com

nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'nın katkılarıyla basılmıştır.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ - 2: Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Yayın No. : 3160
Beşerî Bilimler No. : 247
ISBN : 978-625-406-890-4
E-ISBN : 978-625-406-891-1
Basım Sayısı : 1. Basım, Aralık 2020

© Copyright 2020, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO. 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayımladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Emre Gürbüz -emre@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

Ardahan Değerlemeleri -II- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / Editör: İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXII+ 532 s. 16x23,5 cm Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-406-890-4

E-ISBN : 978-625-406-891-1

1. Siyaset 2. Kültür 3. Ekonomi 4. Ardahan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mah. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No. 7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

BÖLÜM YAZARLARI

BÖLÜM 1: **YENİ SEÇİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ SOSYOLOJİSİ, DİNAMİKLERİ VE TAKTİKSELLİĞİ**
Ardahan İli Örneğinde 24 Haziran Seçimleri Üzerine Bir Araştırma
Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ
Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5828-6887>

BÖLÜM 2: **PARTİ KİMLİĞİ ALGISI**
Ardahan İli Örneğinde Lisansüstü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
Dr. Öğr. Üyesi Onur Akçakaya
Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: 0000-0002-7328-5380

Öğr. Gör. Canan Tun İnan
Samsun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1727-9178"0000-0003-1727-9178

BÖLÜM 3: **ULUSAL ÖNEME HAİZ SULAK ALANIN YERELDEKİ ALGISI: AKTAŞ GÖLÜ (ARDAHAN) ÖRNEĞİ**
Dr. Öğr. Üyesi Murat Demirel
Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Kentleşme ve Çevre Sorunları
Orcid ID: 0000-0003-0994-545X

- BÖLÜM 4: ARDAHAN YÖRESİ HALILARI**
Prof. Dr. Bekir Deniz
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi*
- BÖLÜM 5: ARDAHAN YÖRESİ GELENEKLİ EL ÖRGÜSÜ YÜN ÇORAPLARI**
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Subaşı
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
Orcid ID: 0000 0002 2254 0871*
- BÖLÜM 6: ARDAHAN'DA YAYLACILIK KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK FAALİYETLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR**
Leman Albayrak
*19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya ABD Doktora Öğrencisi
Orcid ID: 0000-0001-6944-3852*
- BÖLÜM 7: ARDAHAN'IN TURİZM DEĞERLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi Hürriyet Çimen
*Ardahan Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Turizm İşletmeciliği bölümü
Orcid ID: 0000-0001-6107-2444*
- BÖLÜM 8: 1900 YILI RUS ANSİKLOPEDİSİNE GÖRE ARDAHAN OKRUĞU**
Dr. Öğr. Üyesi Gülnara Goca Memmedli
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-9942-2670*
- BÖLÜM 9: ARDAHAN'IN İLLER ARASI REKABET ENDEKSLERİNDEKİ SEYRİ (2010-2020)**
Prof. Dr. Murat Şeker
*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama Ana Bilim Dalı
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-3925-6276>*
- Gülçin Çelikbıçak
*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekonometri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-2685-179X>*

BÖLÜM 10: COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜNLERİN YEREL KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ

Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Dr. Mustafa Caner Timur

Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-3259-8495

Şevket Kaan Gündoğdu

Orcid ID: 0000-0002-1252-5256

BÖLÜM 11: İÇ GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN MAKRO VE MİKRO KURAMLAR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Coşkun

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-9561-7200

Arş. Gör. Sümeyye Kara

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi,

Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-8636-3528

BÖLÜM 12: ARDAHAN'IN KRONİK GÖÇ SORUNU: Sosyoekonomik Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Deniz Özyakışır

Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-9710-3238

BÖLÜM 13: TÜRKİYE'DEKİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ARDAHAN İLİNİN YERİ VE ÖNEMİ: SWOT Analizi ile Genel Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin Ayvazoğlu

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle Meslek Yüksekokulu

Laborant ve Veteriner Sağlık Programı

Orcid ID: 0000-0003-2064-0657

Prof. Dr. Pınar Ayvazoğlu Demir

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği

Orcid ID: 0000-0002-7010-0475

BÖLÜM 14 ARDAHAN İLİNDE SÜT SIĞIRCILIĞININ MEVCUT DURUMU, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 15 ARDAHAN İLİNDE SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÖNEMİ VE SIĞIRLARIN BAZI ZONOTİK HASTALIKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO

Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 16 ARDAHAN BÖLGESİNDE BUZAĞI VARLIĞI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 17 ARDAHAN İLİ KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BAŞLICA GÖRÜLEN ENFEKSİYÖZ HASTALIKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 18 ARDAHAN İLİ ARI YETİŞTİRİCİLERİNİN SOSYOEKONOMİK DURUMU VE ARICILIĞIN TEKNİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Zir. Yük. Müh. Sibel Selda Barak

Ankara Tarım ve Orman İl Müdürlüğü

Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü

Orcid ID: 0000-0002-9503-7361

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü

Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

BÖLÜM 19

ARDAHAN VE ÇEVRESİNDE BAL ARISI KOLONİLERİNDE MEVSİMLERE GÖRE BAKIM ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Yaşar Erdoğan

*Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksekokulu
Veterinerlik Bölümü*

Orcid ID: 0000-0001-6154-7008

BÖLÜM 20

ARDAHAN YÖRESİNDE BAL ARISI (*Apis mellifera L.*) KOLONİLERİNDE KIŞLATMA VE KIŞLATMANIN ÖNEMİ

Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal Yazıcı

Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

BÖLÜM 21

KAFKAS ARISI (*Apis mellifera caucasica*), İZOLE BÖLGELERİ VE ARDAHAN İLİ GENELİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

Doç. Dr. Mahir Murat CENGİZ

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal YAZICI

*Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Organik Tarım Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

SUNUŐ

Günümüz dünyasında bilimsel araştırma/yayın yapma, eğitim öğretim ve toplum hizmetleri olmak üzere üç temel rolü olan üniversiteler kuruldukları şehrin sanayisini, kentsel dokusunu, demografisini; sosyoekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını doğrudan ve dolaylı şekilde etkileme kapasitesine sahip kurumsal yapılardır. Üniversiteler temel rol ve işlevlerini ancak varılmak istenilen hedefler doğrultusunda özgün bir misyona sahip olmaları sayesinde anlamlı ve etkili şekilde yerine getirilebilirler.

Bu çerçevede Üniversitemiz somut bilimsel veriler temelinde, bölgemizin ve şehrimizin iktisadi, sosyal, beşerî sermayesini ve genel olarak güçlü ve zayıf yönlerini göz önünde bulundurarak kendi özel misyonunu belirlemiştir. Ardahan Üniversitesi, esas itibarıyla coğrafi olarak etrafımızda yer alan Kafkasya, Orta Asya ve ayrıca Uzak Doğu'ya açılan bir bilim kapısı olmayı ve kendi hinterlandındaki bu geniş alanın ihtiyaçlarını gözeterek bilimsel faaliyetler yapmayı, iş birlikleri geliştirmeyi ve bölgesel kalkınma konusunda içinde bulunduğu coğrafyanın ufku olmayı misyon edinmiş bir üniversitedir.

Bu misyon çerçevesinde Üniversitemiz, şehrimizin değerleri ve potansiyellerini göz önünde bulundurarak yenilikçi, yaratıcı, uygulanabilir projeler üretmekte, patent çalışmaları yapmakta, iş birlikleri kurmakta, bilimsel araştırma ve yayınlar üretmektedir. Üniversitemizin üzerinde konuşlandığı Ardahan ili, aşağıda daha ayrıntılı ifade edildiği üzere, güçlü kaynakları; yer altı ve yer üstü zenginlikleri, maddi ve manevi değerleri, değerlendirilmeye açık ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik potansiyelleriyle yurdumuzun çok önemli ve kendine özgü illerinden biridir.

Hem politik hem ekonomik düzeyde ülkemizin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan kapısı niteliğinde olan Ardahan, büyük bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahiptir. Bu bağlamda Üniversitemiz; Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu ülkeleri üzerine sosyal, siyasi, ticari, teknolojik ve stratejik araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca ülkemizde yükseköğretim alanında bir ilki başaran Üniversitemiz; İngilizce, Fransızca ve Almanca dışında Kafkasya ve Orta Asya'nın ortak dili olan Rusçada eğitim/öğretime ağırlık vermektedir.

Türk halk kültürü alanında Ardahan'ın müstesna ve özgün bir yeri olduğuna kuşku yoktur. Ardahan'daki Türk varlığı ve kültürünün yaklaşık 3000 yıl gerilere gittiği bilinmektedir. Bu tarihsel süreç içerisinde Türklerin Anadolu'ya giriş ve geçiş kapısı niteliğinde olan Ardahan, binyılların gelenek ve göreneklerinin aktarıcısı ve taşıyıcısı durumunda olan, çok güçlü ve özgün bir Âşıklık geleneğine ev sahipliği yapmaktadır. Üniversitemizde halk edebiyatı ve âşıklık geleneğinin yaşatılması için amacıyla özgün bilimsel araştırmalar yapılmakta, etkinlikler düzenlenmekte, eğitim öğretim faaliyetleri yürütülmektedir.

Ülkemizin en geniş ve verimli otlak alanlarına sahip olan Ardahan, flora çeşitliği bakımından dünyanın sayılı mekânlarından biri olmasıyla da dikkat çekmektedir. Ayrıca partikül madde açısından Dünya Sağlık Örgütü'nün izin verdiği sınır değerleri aşmayan Ardahan, ülkemizin havası en temiz illerinden birisi olan olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda Üniversitemiz; organik tarım, organik hayvancılık ve organik arıcılığı geliştirmeye yönelik bilimsel araştırma, yayın ve projeler üretmektedir. Bu noktada başta dilinin uzunluğu ve soğuğa dayanıklılığı açısından ülkemizde tek, dünyada dört nadide ırktan biri olan Kafkas arı ırkının gen merkezi de Ardahan'dır. Bu çerçevede Üniversitemizde Kafkas Arı ve Arıcılık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kafkas arı ırkını korumak, geliştirmek noktasında çalışma ve projeler gerçekleştirilmektedir.

Ardahan, orman varlığıyla da çok önemli bir ilimizdir. İl merkezinin beş kilometre kuzeydoğusunda başlayan Ardahan ormanları, Kura Vadisi'nin etrafında dört parça sarıçam ormanından ve bu ormanları kuşatan geçiş çayırlarından oluşmaktadır. Çok çeşitli kullanım alanlarına sahip odunuyla sarıçam; işlenmesi kolay, dayanıklı ve bol reçineli oluşuyla pek kıymetli bir yapı malzemesidir. Üniversitemiz orman ürünleri endüstrisi alanında özellikle doğal malzemeden imal edilen organik oyuncak, mutfak ve süs eşyası gibi sektörlerin gelişmesine katkı sağlayacak bilimsel araştırmalar yapacak orman ürünleri ile ilgili bölüm ve programlar açmayı planlamaktadır.

İlimizi kuşatan ve turizm bağlamında büyük önem taşıyan sarıçam ormanları, özellikle kış sporları bakımından henüz yeterince değerlendirilmemiş eşsiz turistik olanaklara sahiptir. Üniversitemiz bu kapsamda kış sporlarının gelişimini ve yaygınlaşmasını, yüksek irtifa kamplarının kurulmasını, spor ve doğa turizminin gelişmesini sağlamak ve hizmet sektörüne eleman yetiştirilmesini temin etmek amacıyla bilimsel çalışma ve projeler gerçekleştirmektedir.

Sürekli eğitim ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında Üniversitemiz, şehirle bütünleşik bir şekilde sorunları tespit etmekte, tespit ettiği sorunlara çözümler üretmekte ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Sürekli Eğitim Merkezimiz Ardahan ilinin sosyoekonomik kalkınmasına, eğitim düzeyi ve kültürünün geliştirilmesine, bölge insanı ile etkin bir iletişim sağlayarak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine katkı sunmak amacıyla meslek edindirme kursları açmak, sosyal sorumluluk projeleri düzenlemek gibi çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyde bölgemizin ve şehrimizin varlık ve potansiyellerini bilimsel şekilde anlamak ve bilinçli şekilde işlemek, ilimizin temel sorunlarını tespit etmek ve isabetli şekilde çözmek büyük bir önem taşımaktadır. *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı bu misyonu yerine getirme noktasında çok değerli ve kayda değer bir proje olma niteliği taşıyor. Editörlüğünü Üniversitemiz öğretim üyelerinden Doç. Dr. İhsan Kurtbaş'ın yaptığı *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı, Ülkemizin değişik üniversitelerinden çok sayıda akademisyenin katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Özgün makalelerin yer aldığı kitap, ilgilisi için önemli bir kaynak ve envanter niteliği taşımaktadır. Kitabın tüm ilgililere ve okurlara azami düzeyde yarar sağlamasını yürekten temenni ederim.

Prof. Dr. Mehmet Biber
Ardahan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Üniversiteler gerek dünyada gerekse ülkemizde kuruldukları şehirlerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Toplumsal değişim ve kalkınmada üniversitelerin rolü çok fazladır. Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan bugüne kadar şehrimizde sosyal, kültürel, ekonomik hareketliliğe ve canlanmaya yol açmıştır. Özellikle il dışından gelen öğrenci, akademisyen ve diğer personeliyle Üniversite; şehrimize belirgin bir ivme kazandırmış, ekonomik ve sosyal yaşamda canlanma sağlanmıştır. Bu bağlamda Ardahan'ın sosyal, kültürel, entelektüel ve ekonomik değişimine tanıklık ediyoruz.

Üniversiteler, sağladığı ekonomik ve sosyal canlanmanın yanı sıra bilgi yaratma ve bu bilgiyi çevreye yayma faaliyetleri ile gelişmeye bir başka boyutta katkı sağlıyorlar. Buldukları illerin sosyal sermayesi, coğrafi, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak dönüşümleri sağlamada önemli rolleri vardır. Bu kapsamda Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan itibaren sadece bir eğitim kurumu olmamış; aynı zamanda yoğun akademik, kültürel ve sanatsal etkinlikleri ile ilimizin gelişmesine ışık tutarak kalkınmada üretici rol üstlenmiştir.

Ardahan Üniversitesi, ekonomik kalkınma hedeflerinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi, araştırma temelli misyonu ile şehrimizin güçlü yönleri üzerine yaptığı akademik çalışmalar, bilimsel kongreler, çalıştaylar ve konferanslar yoluyla sağlamaktadır. Bu çalışmalarını Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası olarak destekliyor, karşılıklı iş birliği ile çeşitli faaliyetler yürütüyoruz. Bu kapsamda bu yıl ikincisi hazırlanan *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı Ardahan'ın sosyal, ekonomik kültürel ve siyasi yönlerdeki birikimlerini dikkate alarak hazırlanmış, ilimiz için önemli bir değerdir. Serhat Şehrimizin her bir ögesi, araştırmacılar açısından bir veri kaynağı olarak ele alınmış olup çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyenlerimize şükranlarımı sunuyorum. Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası, Ardahan Üniversitesi ve şehrimizin karşılıklı etkileşim içinde yer aldığı Ardahan'ı daha ileriye taşıyacaklardır. Yeni çalışmaların devamını temenni ediyorum.

Çetin Demirci

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

EDİTÖRDEN

Jacques Ellul, “Söz, bizi zamana yerleştirir.” der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan’ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki *Ardahan Değerlemeleri* serisi; topyekün bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan’ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle geçen yıl bu zamanlar *Ardahan Değerlemeleri - 1* kitabını yayımlamıştık. İlk sayıda ifade ettiğim üzere Ardahan ili, pek çok varlık ve potansiyeli ile tek bir kitapta tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan ilk sayısı esasen bir nüve olan bu seriyi, bundan sonraki sayılarımız ile geliştirmek ve geniş bir külliyata dönüştürmek niyetindeyiz. Bu bağlamda nihai amacımız; Ardahan’ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra ilin hâlen bakir sayılabilecek varlık, değer ve potansiyellerini araştırmak, değerlendirmek ve ilgililere fayda sağlayacak, onların değere dönüştürebileceği bilimsel kaynak sunmak, son kertede geniş ve ayrıntılı bir envanter oluşturmaktır.

Bu ideal ve amaç doğrultusunda özgün ve nitelikli makalelerin yer aldığı ve uzun erimli çabalar sonucunda hazırlanan **Ardahan Değerlemeleri 2- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar** kitabı, yayım aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Makale çağrısı, bu yılın ilk aylarında başlatılmış olup, ne mutlu ki, sizlerden büyük bir tevccüh görmüştür. Ön değerlendirme sürecini başarıyla geçen çalışmalar, kör hakemlik uygulamasına tabi tutulmuştur. Kitap 21 bölüm hâlinde düzenlenmiş, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makale kitaba dâhil edilmiştir.

Bu çerçevede kitapta; Ardahan'ın sosyopolitiği bağlamında Ardahan ilinde seçmen tercih ve kararlarını etkileyen faktörler, siyasal kimlik ve parti kimliği ile Aktaş Gölü'nün yereldeki algısı üzerine ampirik çalışmalar yer almaktadır. Ardahan'ın edebiyat, kültür ve coğrafyası mevzusunda Ardahan yöresinin halıları, çorapları, yaylacılık kültürü ve turizm değerleri gibi konular ele alınmaktadır. Ardahan'ın sosyo-ekonomisi kapsamında, Ardahan ilinin iller arası rekabetteki yeri, coğrafi işaretli ürünleri, bu ürünlerin yerel kalkınma üzerindeki etkileri, Ardahan'ın kronik göç sorunu ve Ardahan ili örneğinde iç göç hareketlerinin makro ve mikro kuramlar bağlamında değerlendirilmesi gibi konular işlenmektedir.

Ardahan'ın hayvancılığı hususunda, Türkiye'deki hayvancılık sektöründe Ardahan ilinin yeri ve önemi, Ardahan'da süt sığırcılığının önemi, mevcut durumu, sorunları, çözüm önerileri, görülen başlıca sığır hastalıkları, Ardahan'da bu buzağı varlığı, buzağı varlığının geleceği, Ardahan ilinde kaz yetiştiriciliği ve kazlarda görülen başlıca hastalıklar gibi konular incelenmektedir. Nihayet Ardahan arıcılığı konusunda Ardahan ili arı yetiştiricilerinin sosyoekonomik durumu, arıcılığın teknik özellikleri, Ardahan'da bal arılarının bakım çalışmaları, kışlatma, kışlatmanın önemi ve Ardahan ilindeki bal arılarını koruma çalışmaları gibi hususlar konu edinmektedir.

Kitaptaki makale başlıklarının belirlenmesinden, makalelerin toparlanıp insicamlı bir bütün olarak yayım aşamasına gelmesine kadarki süreçte, açıkçası üzerimizde bir yandan baskı, diğer yandan teselli olmak üzere iki farklı etki neşet etmektedir. Baskı oluşmaktadır zira söylenmeyenlerin söylenenlerin gölgesinde kalabileceği endişesi oluşmaktadır. Teselli de bulmaktayız çünkü çalışmamız kendince söylenmeyenlerin açığa çıkarılması amacını doğal olarak yerine getirdiğimizi düşündürmektedir. Bu bağlamda söylenmeyenleri söylemek, eksiklikleri tamamlamak ve hedef olarak ifade ettiğimiz üzere geniş bir bilimsel envanter oluşturmak adına *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız.

Bu duygu ve düşüncelerle öncelikli olarak ve bilhassa Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mehmet Biber Hocamıza teşekkürlerimizi sunarız. Sayın Rektörümüz bugüne kadarki çalışmalarımızda desteklerini esirgemediği gibi konusunu Ardahan'ın oluşturduğu bu projemizde de başından beri bizleri cesaretlendirdi ve özel yönlendirmelerle ufukumuzu ve yolumuzu açtı. Ayrıca *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabına kıymetli çalışmalarıyla katkı sunan bütün yazar ve araştırmacılara çok teşekkür ederim. Son olarak ise *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabının basımı için katkı sağlayan Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'na çok teşekkürlerimizi sunuyorum. Sizlerle serinin sonraki sayısında yeniden görüşmeyi ümit ediyorum, keyifli okumalar diliyorum.

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

